

Antano Maceinos tautinio auklėjimo idėjos globalizacijos kontekste

Vanda Aramavičiūtė

Profesorė socialinių mokslų (edukologijos) habilituota daktarė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. 266 75 25

Straipsnyje siekiama išryškinti esmines Antano Maceinos tautinio auklėjimo idėjas ir pagrįsti jų vertingumą šiuolaikinės globalizacijos kontekste. Remiantis sisteminiu principu, įgalinančiu tautinį auklėjimą suvokti kaip vientisą fenomeną, svarbiausias dėmesys straipsnyje sutelkiamas į A. Maceinos tautos ir tėvynės – esminių tautinio auklėjimo sąvokų – sampratą suaktualinimą, į tautinio auklėjimo funkcijų, tikslų ir uždavinių atskleidimą, į efektyvaus tautinio auklėjimo veiksnių ir priemonių apibūdinimą.

Pagrindiniai žodžiai: tautinis auklėjimas, tauta ir tėvynė, tautinė individualybė, tautiškas, patriotinis, nacionalinis auklėjimas.

Įvadas

Visuotinumą ir lokalumą priešprieša, kaip globalizacijos raiškos dimensija, leidžia globalizaciją vertinti ir kaip teigiamą fenomeną, atveriantį naujas ekonominio, politinio ir kultūrinio bendravimo ir bendradarbiavimo perspektyvas, ir kaip neigiamą reiškinį, galintį susilpninti ir net sunaikinti asmens, bendruomenės ir kultūros tapatybę. Dabartinėje visuomenėje plintanti kultūrų įvairovės sintezė skatina individą vis daugiau atsiverti kitų kultūrų tradicijoms. Stiprėjantys tarptautiniai ryšiai kelia naujus reikalavimus ugdymo procesui – jame įtvirtina tarpkultūrinio ugdymo paradigmą ir kartu suponuoja būtinybę giliau įsisą-

moninti savos, nacionalinės, kultūros prasmę ir taip pat aktyviau rūpintis jos išsaugojimu ateities kartoms. Kultūros globalizacijos tyrėjai (Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, 2002) pažymi, kad šiuolaikinių laikotarpiu daugėja valstybės vadovaujamų nacionalinės kultūros projektų įgyvendinimo sunkumų, keičiasi tautinės saviraiškos formavimasis. Šiuolaikiniai Lietuvos kultūrologai (Jackūnas, 1993; Morkūnienė, 2003; Kuzmickas, 2003; Lukšienė, 1993 ir kt.) pabrėžia, kad šiandien svarbu nepasiduoti vienos kurios nors kultūrinės tradicijos išskirtinei įtakai, bet išsaugoti savo etnokultūrinį, arba tautinį, tapatumą. Sutrikus jo tapatumui, sunkiau pažinti ir adekvačiai įvertinti ne tik kitas kultūras, bet ir kiekvieno žmogaus,

tautos bei valstybės dvasinį subrendimą ir lygiavertį buvimą konkrečioje multikultūrinėje erdvėje.

Kita vertus, laisvas asmens apsisprendimas priskirti save atitinkamos tautos kultūrinei terpei savo ruožtu taip pat kelia nemažai vidinių problemų. Mat nevienareikšmio sprendimo priėmimą gali komplikuoti ir skirtingų tautų kultūrų raidos skirtybės, ir etninės kultūros svarbos žmogaus gyvenime suvokimo pokyčiai, ir atsiveriančios naujos saviraiškos galimybės kitų tautų bendrijoje. Todėl pastaruoju metu tauta, tautiškumas, tautinė tapatybė neretai tampa naujų apmąstymų, varijuojančių interpretacijų ir net priešingų hipotezių sankirtos tašku. Galima sakyti, kad nors ir linkstama pripažinti, kad pasaulinėje visuomenėje tautos ateitis priklauso tik toms tautoms, kurios puoselėja savo kultūrą ir rūpinasi efektyvios švietimo sistemos sukūrimu, bet „ugdymo įstaigose, jų mokymo programose šiandien pernelyg mažai akcentuojama pagrindinė valstybės kūrimo ir stiprinimo prasmė – tautos gyvasties išsaugojimas“ (Grigas, Klimka, 2005, p. 8).

Nepakankamai šie klausimai nagrinėjami ir istoriniu aspektu, o ypač per mažai domimasi atskirų švietėjų indėliu kuriant ir puoselėjant tautinio ugdymo sistemą. Iš jų, turint galvoje sparčiai besikeičiančias sociokultūrinės ir psichoedukacines aplinkybes, ypač svarbu suaktualinti esmines Antano Maceinos tautinio auklėjimo idėjas, kol kas mažai nagrinėtas Lietuvos edukologijoje (Jovaiša, 2003; Paulauskas, 1990; Aramavičiūtė, 1994, 1998). Atsižvelgdamas į XX a. pirmosios pusės istorinį sociokultūrinį kontekstą, savo pedagoginiuose darbuose tautinio auklėjimo klausimams jis skyrė bene daugiausia dėmesio. A. Maceina laikėsi požiūrio, kad ugdymas negali būti bendras, bet turi atitikti konkrečias gyvenimo sritis ir konkrečias žmonių emoci-

nes būsenas. Turėdamas prieš akis savo mokytojo – pedagogikos klasiko S. Šalkausio vertingus veikalus apie lietuvių tautą ir jos ugdymą, stengėsi tautinio auklėjimo idėjas pratęsti ir toliau išplėtoti, pateikdamas savo tautinio auklėjimo koncepciją. Daugelis šių jų ne tik neprarado aktualumo, bet ir šiandien gali tapti naudingomis gairėmis šių laikų etninės kultūros sklaidos ir švietimo strategijos projektavimo šia kryptimi etape.

Atsižvelgus į tai, **tyrimo objektu** buvo pasirinkta A. Maceinos tautinio auklėjimo koncepcija. **Tyrimo tikslas** – atskleisti esmines A. Maceinos tautinio auklėjimo idėjas ir jų vertingumą šių laikų globalizacijos kontekste. **Straipsnio tikslai**: 1) suaktualinti A. Maceinos tautos ir tėvynės, kaip esminių tautinio auklėjimo sąvokų, sampratą; 2) apibrėžti tautinio auklėjimo funkcijas, tikslus ir uždavinius; 3) išryškinti efektyvaus tautinio auklėjimo veiksnius ir priemones.

Metodologinėmis tyrimo nuostatomis tapo: 1) istoriškumo principą išreiškiančios idėjos, reikalaujančios ne tik laikyti ugdymą gyvu, kintančiu, besivystančiu individualiu procesu, bet ir atsižvelgti į ugdymo praeitį ir šitaip numatyti jo ateitį; 2) sisteminio principo propaguojamos idėjos, kreipiančios į ugdymo, kaip vientiso reiškinio, suvokimą, į vidinių ryšių, egzistuojančių tarp atskirų ugdymo komponentų, išvėgimą.

Tyrimo metodai: A. Maceinos tautinio auklėjimo koncepcijos idėjų analizė, vertinimas, interpretavimas.

Tautos ir tėvynės sampratos, kaip esminės tautinio auklėjimo sąvokos

Pasiremdamas H. Teno tautos samprata, A. Maceina tautos esmei nusakyti skiria tris jos *atsiradimo veiksnius*: rasę, gyvenamąją ap-

linką ir istorinį likimą. *Rasė* laikoma gamtiniu veiksniumi, lemiančiu tautos prigimtį; *gyvenamoji aplinka* – erdvės veiksniumi, nulemiančiu etninę tautos tipą ir tautos išplitimą bei turinčiu įtakos tautos santvarkai ir tarptautiniams santykiams; *istorinis likimas* – erdvę įprasminančiu veiksniumi, daugiausia darančiu įtaką tautos tapatumui, vienovei ir išlikimui. Tačiau kartu pabrėžė, kad istorinis likimas tik tada formuoja tautą, kai jis vienodas visai tautai ir kai tauta jį kartu išgyvena. „Kur šito pergyvenimo nėra, ten nėra ir tautos“, – teigia A. Maceina (1990, p. 90), nes tik bendri išgyvenimai ją išskiria iš kitų tautų ir suteikia nepakartojamą lytį. Tačiau nors šių trijų veiksnių vaidmuo ir skirtingas, visi jie įtraukiami į tautos sąvoką.

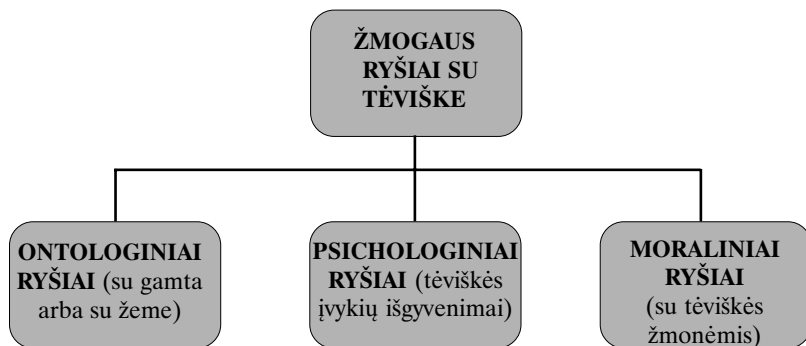
Gvildendamas tautos tobulėjimo klausimą, A. Maceina nusako *tautos ir individo santykio esmę*: tauta esanti tautinių individų atrama, o tautiniai individai – tautos sukonkretinimas ir reiškimasis. Tauta duodanti individui buvimą ir gyvybę, o individas tautai – regimą pavidalą. Šiuo pagrindu grindžiamas jų abiejų tobulėjimas: tautos – per individą, individo – tautoje. Šiame kontekste iškeliama *tautinės individualybės*, arba sintetinio fizinių ir psichinių tautos ypatybių derinio, svarba tautos gyvenimui,

tautai bręstant, ji įeina į naujas gyvenimo formas (bendruomenę, draugiją, valstybę).

Su tauta glaudžiai siejama *tėvynės* samprata, kurios pagrindu laikoma *tėviškė*, esanti tarp namų ir tėvynės. Analizuojant tėvynės sąvoką pirmiausia patariama išsiaiškinti, *kokie ryšiai žmogų sieja su tėviške* (1 pav.).

Šie ryšiai, pasak A. Maceinos, yra trejopi: ontologiniai, psichologiniai ir moraliniai. Pabrėžiama, kad vaikystėje lemiamą įtaką daro *ontologiniai* ryšiai su gamta arba su žeme, nes šiame amžiuje polinkis į gamtą esąs stipriausias. Jaunystėje – *psichologiniai* ryšiai, grindžiami visų tėviškės įvykių (papročių ir tradicijų, darbų ir švenčių, pasakojimų ir kt.) išgyvenimais, natūraliai įtraukiančiais į tėviškės gyvenimą. Suaugusiojo amžiuje – *moralinė jungtis su tėviškės žmonėmis*, sudarančiais tėviškės turinį ir prasmę. Iš jų visų svarbiausi – tėvai, nes, kur jų nėra, teigia A. Maceina, ten nėra ir tėviškės. Ypač brangiu žmogumi laikoma motina, simbolizuojanti vidinį – kosminį ryšį su tėviške (tėvas – išorinį, arba materialųjį), kuris padeda pajusti namų artumą ir trauką.

Nors ir pripažįstama, kad moraliniai ryšiai gali pavaduoti kitus ryšius, jei šie dėl kurių

1 pav. Žmogaus ryšiai su tėviške A. Maceinos požiūriu

nors priežasčių nutrūksta, tačiau atkreipiamas dėmesys, kad moraliniai ryšiai vaisingi tik tada, kai juos lydi stiprus prisirišimas prie artimųjų (brolių, seserų, giminių, draugų, pažįstamų), didelė tėvų meilė ir šventa pareiga, galima sakyti, stiprus pietizmas. Antra vertus, svarbu, kad toliau besiplėtojantys psichologiniai ryšiai įgytų *kultūrinį* pobūdį (tada imama aktyviai veikti, kurti), moraliniai – *religinį* (iš savo tėvų perimamas aukštesnis pradas) ir kad jie glaudžiai sąveikautų su ontologiniais. Tada tėviškė galinti atlikti savo tikrąją paskirtį – tapti atrama ne vien žmogui, bet ir tėvynei.

Šalia to A. Maceina pažymi, kad nors žmogaus ryšys su tėviške ir tėvyne turi bendrų bruožų, bet *ryšys su tėvyne* yra sąmoningennis, stipresnis, tobulesnis. Tad tėviškės dažnai išsižadama – ir reikia išsižadėti dėl tėvynės, bet niekadoms neišsižadama – ir negalima išsižadėti – tėvynės dėl tėviškės. Tėvynė, kaip aukštesnis dalykas, apima ir tėviškę, ji yra ten, kur yra tauta.

Tautinio auklėjimo funkcijos, tikslai ir uždaviniai

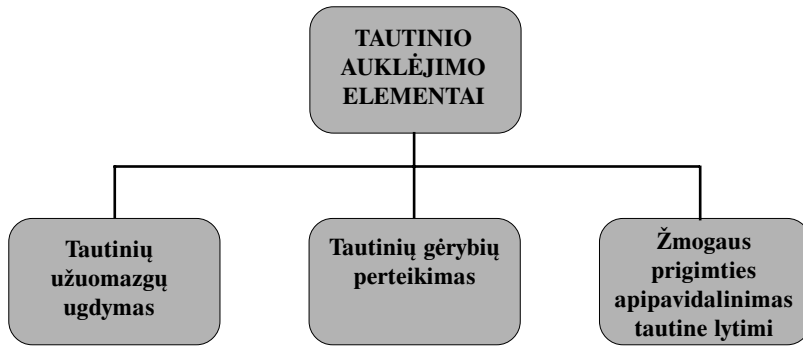
Prieš aptardamas tautinio auklėjimo funkcijas, tikslus ir uždavinius, A. Maceina pažymi, kad žmogaus ugdymas visada yra tautiškas – kylantis iš tautos dvasios ir atitinkantis jos esmę. Tačiau ne visada ugdymas yra tautinis, t. y. ne visada rengia žmones tautiniam gyvenimui. Sąmoningo tautinio auklėjimo pradžia A. Maceina sieja su romantikos, kaip savitos gyvenimo filosofijos, laikais, iškėlusiais tautos bei tėvynės reikšmę žmogaus gyvenimui. Tačiau romantikų idėjos, įtrauktos į pedagogiką XIX a. pradžioje, ne visada buvo pripažįstamos, o neretai valstybinių bei politinių momentų persveriamos ar iškreipiamos.

A. Maceinos požiūriu, kai ugdymu siekiama išvystyti tautinę individualybę ar tautinę žmogaus būseną, kai ugdymas pagelbėja žmogui rengtis specifiskam tautos gyvenimui, tada jis tampa *tautiniu auklėjimu*. Taigi tautiniu auklėjimu *siekiama ugdyti žmoguje tautinę individualybę ir per tai kurti žmogų kaip tautietį, arba kaip tautinį individą*.

Kadangi tautinė individualybė yra ir įgimta, ir įgyta, tai jos įgimtieji bruožai turi būti toliau ugdomi, o įgytieji – perteikiami. Tautinis auklėjimas, atsirėmęs į prigimtinės tautinės individualybės užuomazgas, jas pratęsia ir išvysto ligi ryškios, pastovios lyties, nes kol žmogus jos neturi, tol tauta nesusilaukianti didelių mokslininkų, menininkų ir šventųjų. Tad pagrindinė tautinio auklėjimo funkcija – *išvystyti individo tautinę individualybę*. Kita svarbi funkcija, neatsiejama nuo pirmosios, – *perteikti tautines gėrybes*, be kurių neįmanomas tautinių užuomazgų išskleidimas, o kartu ir žmogaus nuėmimas remiantis tautine lytimi. A. Maceina įspėja, kad to negalima pasiekti svetimų tautų gėrybėmis, kurių lytis nesiderina su užuomazgine tautine lytimi. Dėl to šiuo tikslu perteiktini savosios kultūros laimėjimai, kurie atskleidžia kalbos, meno, papročių ir religinių tradicijų pavidalu. Svetimos tautinės gėrybės, ypač kalba, perteiktinos tik tada, kai savosios pakankamai perimtos.

Tokia tautinio auklėjimo funkcijų samprata leido A. Maceinai skirti šiuos *tautinio auklėjimo elementus*: tautinių užuomazgų ugdymą, tautinių gėrybių perteikimą, žmogaus prigimtines apipavidalinimą tautine lytimi (2 pav.).

A. Maceina pažymi, kad ten, kur nėra bent vieno elemento, negali būti ir tautinio auklėjimo. Vadinasi, tautinis auklėjimas „yra pilnutinis žmogaus parengimas tautos gyvenimui, išvystant jame rasės, gyvenamosios aplinkos

2 pav. Tautinio auklėjimo elementai A. Maceinos požiūriu

sukurtus pradus ir žmogiškąją jo prigimtį apsprendžiant tautine lytimi tam tikrų objektyvinių tautinės kultūros gėrybių perteikimu“ (ten pat, p. 122).

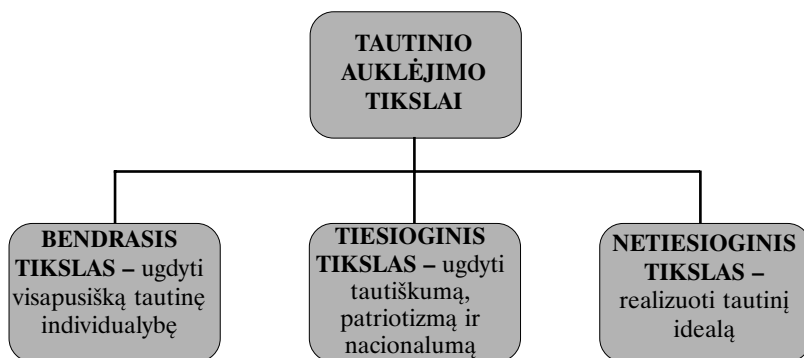
Nusakydamas *tautinio auklėjimo tikslus*, kaip ir mūsų dabarčiai itin aktualią problemą, A. Maceina remiasi glaudžia tautinio auklėjimo ir ugdymo sąsaja. Žvelgdamas į tautinį auklėjimą kaip į integralinę ugdymo dalį, skiria netiesioginius ir tiesioginius tautinio auklėjimo tikslus. Kadangi tiesioginis ugdymo tikslas – išugdyti pilnutinį žmogiškumą, tai *tiesioginis tautinio auklėjimo tikslas* – išugdyti pilnutinę tautinę individualybę kaip integralią žmogiškumo dalį.

A. Maceinos nuomone, *apie pilnutinę tautinę individualybę* galima kalbėti tada, kai pakankamai atsiskleidžia šie trys pradai: ryškios tautinės ypatybės, tinkamas santykis su jomis ir kai visa tai įgyja didelę kultūrinę vertę. Nors kiekvienas iš šių pradų atlieka skirtingą vaidmenį, bet tautinės individualybės esmę sudaro *tautinės ypatybės*, nes jos, pasak A. Maceinos, visam žmogaus gyvenimui išpaudžia tautiškumo bruožus. Pastovios tautinės ypatybės pavadinamos tautiškumu, arba „tauta mums“, išreiškiančia pirmąją integralios individu-

alybės dalį. Todėl jos plėtotinos pirmiausia. *Santykį su tuo, kas tautiška*, išreiškia to pripažinimas ir meilė, arba patriotizmas, kuris tampa antrąja integralia tautinės individualybės dalimi, apimančia ir tautines ypatybes. Tačiau tautinės individualybės visatvė įmanoma tada, kai tautiškumo ir patriotizmo sąveika virsta kūrybos akstinu, arba *nacionaliniais nusiteikimais*, skatinančiais kurti aukštą tautinę kultūrą. Dėl to jie laikytini trečiąja tautinės individualybės dalimi. Visi šie pradai laikomi tiesioginiais *specialiaisiais tautinio auklėjimo tikslais* (3 pav.).

Netiesioginis tautinio auklėjimo tikslas kildinamas iš pilnutinio tautos gyvenimo tikslo – tautinio idealo, išreiškiančio tautos gyvenimo prasmę. Realizuoti šį idealą ir esanti pašaukta tauta. Kaip ir S. Šalkauskis, A. Maceina auklėjimo uždaviniu laiko veiksmus, kuriais siekiama auklėjimo tikslų, tai iš tautinio auklėjimo tikslų kildina *tautinio auklėjimo uždavinius*: tautišką, patriotinį ir nacionalinį auklėjimą.

Verta pažymėti, kad A. Maceina, aptardamas šiuos tautinio auklėjimo uždavinius, pateikia itin vertingos informacijos šių laikų pedagogui ir inteligentui apskritai. Mūsų nuo-

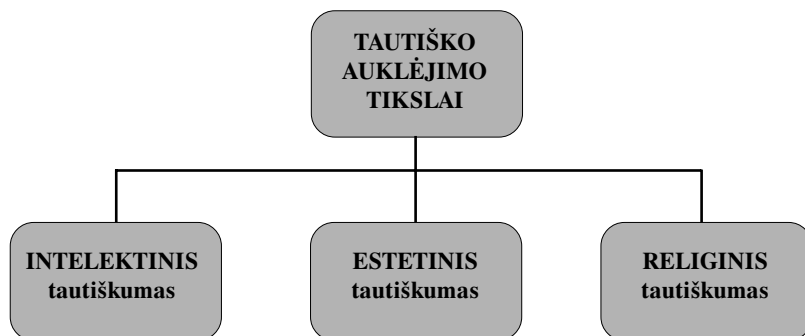
3 pav. Tautinio auklėjimo tikslai A. Maceinos požiūriu

mone, dėmesio nusipelno mintys apie tai, kad tautiškumas visada pasireiškia kaip tautinė būseną ir veiksmą, kad tautiškumas negali egzistuoti be ryšio su žmogiškumu, kad žmogiškumas santykiauja su tautiškumu kaip turinys su forma, nes tautiškumas neturi realaus turinio, kad paneigiant tautiškumą skatinamas kosmopolitizmas, o atmetant žmogiškumą – nacionalizmas. Šitai reiškia, kad „tik tautiškumas, atremtas į žmogiškumą, ir žmogiškumas, perėjęs per tautiškumą, yra tiek žmogaus, tiek kultūros vertingumo šaltinis“ (ten pat, p. 170). Vertos dėmesio mintys ir apie tai, kad tautiškasis auklėjimas turi būti pirmutinis laiko at-

žvilgiu, kad jis niekada negali baigtis, kad jį reikia nuolat remti, išlaikyti ir tobulinti, kad svetimos kultūros formos neiškreiptų savųjų.

Pravartu įsidėmėti ir tai, kad *pilnutinis tautiškumas* apima ir žmogaus sielą, ir kūną. Šiuo pagrindu A. Maceina skiria fizinį ir psichinį tautiškumą, pastarąjį dar suskaidydamas į intelektualinį, estetinį ir religinį. Iš čia kildinami *tautiško auklėjimo tikslai* (4 pav.).

A. Maceina nurodė, kad *fizinis tautiškumas* ugdytiną tobulinant etninį žmogaus tipą, *intelektinis tautiškumas* – lavinant tautišką mąstyseną, *estetinis tautiškumas* – lavinant tautišką estetinį suvokimą, *religinis tautiškumas* –

4 pav. Tautiško auklėjimo, kaip sudedamosios tautinio auklėjimo dalies, tikslai A. Maceinos požiūriu

ieškant tautinės religinės raiškos. Iš čia išvedami pagrindiniai *tautiško auklėjimo uždaviniai*: etninio žmogaus tipo tobulinimas, tautiškos mąstysenos, estetinio suvokimo lavinimas ir religinės raiškos paieška.

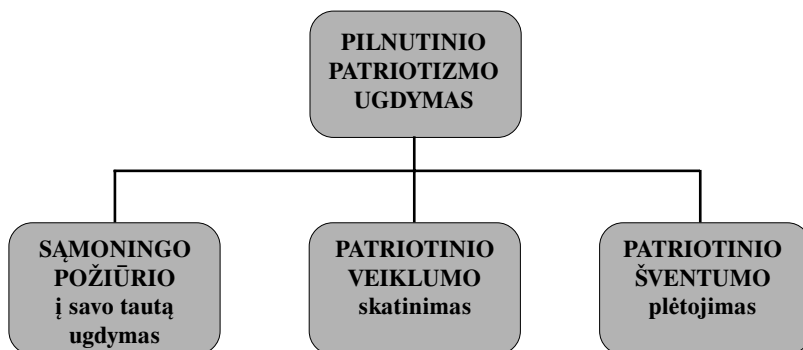
Patriotinį auklėjimą A. Maceina susieja su pilnutinio patriotizmo ugdymu. „Pilnutinis patriotizmas yra visas žmogaus linkimas į savą žemę, į savą tautą ir į visa tai, kas su jomis surišta. Tautos bei tėvynės savumas – jos įsikūnijimas mumyse ir mūsų apsigyvenimas joje – giliausias patriotizmo pagrindas. Tėvynė bei tauta yra mylima ne dėl to, kad ji didelė, graži, turtinga, kultūringa ar turi garsią praeitį, bet dėl to, kad ji yra sava“, – rašo A. Maceina (ten pat, p. 251). Per patriotizmą reiškiasi žmogaus gyvenimas, todėl neigti patriotizmą – tai neigti ir savo gyvenimo vertingumą, ir patį save. Pritardamas V. Foersteriui ir S. Šalkauskiui, teigia, *kad tikras patriotas* turi ne tik mylėti savo tėvynę visa širdimi, bet ir nekęsti jos blogybių, stengtis jas taisyti ir tobulinti pats save. Taigi patriotizmas nėra vien jausmas, bet ir veiklumo šaltinis, kūrybos akstinas. „Tikrasis Patriotizmas yra tautinio idealo meilė ir pastangos jį įkūnyti tautinėje tikrovėje“ (ten pat, p. 255). Tokiu atveju *patriotinio auklėjimo tiks-*

las – pilnutinio patriotizmo ugdymas, iš kurio kildinami ir šiam laikotarpiui aktualūs patriotinio auklėjimo tikslai (5 pav.).

A. Maceina mano, kad, ugdant *pilnutinį patriotizmą*, būtina plėtoti sąmoningą požiūrį į savo tautą bei tėvynę, patriotinį veiklumą ir patriotinį šventumą. Kadangi patriotinio sąmoningumo įmanoma siekti patriotiniu įsisa-
moninimu, patriotinio veiklumo – patriotiniu veikimu („veikdymu“), patriotinio šventumo – patriotiniu atsidavimu, pasiaukojimu, tai šie veiksmai įvardijami kaip svarbiausi *patriotinio auklėjimo uždaviniai*.

Kadangi tauta iš esmės subręsta tik tapusi nacija, tai auklėjimas turi padėti sudaryti sąlygas ja tapti. *Nacionalinis auklėjimas* turi „žadinti ir palaikyti tautos nuolatinį kūrybinį užsidegimą ir nuolatinės pastangas kelti kultūrą vis į aukštesnį tobulumo laipsnį“ (ten pat, p. 325). Kadangi nacijai būdingos tam tikros ypatybės, kaip tautinė branda, patriotinė savimonė, aukšta tautinė kultūra, tautinio pašaukimo skatinimas, tarptautinių problemų nagrinėjimas ir kt., tai jų siekimas gali tapti smulkesniais *nacionalinio auklėjimo tikslais*.

Kaip ir S. Šalkauskis, A. Maceina teigė, kad svarbu auklėti jaunimą taip, kad jis suvoktų

5 pav. *Patriotinio auklėjimo, kaip sudedamosios tautinio auklėjimo dalies, tikslai A. Maceinos požiūriu*

tautines ir tarptautines problemas, t. y. kad ieškotų savo tautinio pašaukimo, ieškotų tautos prasmės ir jos buvimą pateisintų žmonijos akivaizdoje. Dar, išplėtus šią mintį, svarbu suvokti, kad tauta turi tarnauti visuotinei reikšmingai idėjai, įsitraukti į bendrus žmonijos reikalus, nes tauta negyvena tik sau.

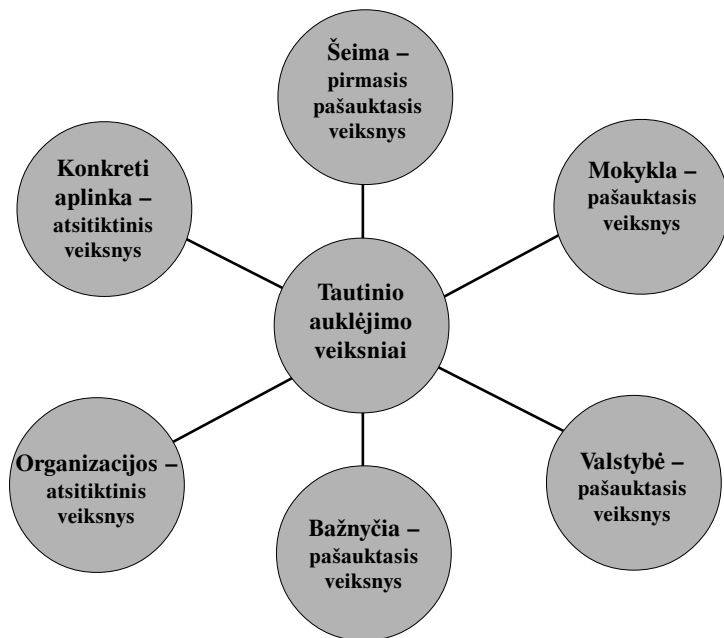
Tautinio auklėjimo veiksniai ir priemonės

Kaip ir S. Šalkauskis, A. Maceina skiria prigimtinius, arba pašauktuosius, ir atsitiktinius veiksnius. Prie pirmosios veiksnių grupės priskiriama šeima, mokykla, valstybė ir bažnyčia, prie antrosios grupės – organizacijos ir konkreti aplinka (6 pav.).

Šeima laikoma pirmutiniu pašauktuoju iš prigimties veiksniu visų tautinio auklėjimo uždavinių atžvilgiu. „Ji padeda vystyti tautišku-

mą, ji grindžia patriotizmą ir deda pamatus nacionaliniams nusiteikimams“, – rašo A. Maceina (ten pat, p. 131). Apibendrintai kalbant, visai tautinio auklėjimo plotmei šeima turi grindžiamosios reikšmės. Vadinasi, tik šeimoje augęs žmogus vėliau gali būti tinkamai tautiniu atžvilgiu išauklėtas.

Mokykla – taip pat būtinas pašauktasis tautinio auklėjimo veiksnys, kuris ne tik padeda šeimai, taisto jos darbo spragas, bet ir toliau plėtoja tautinio auklėjimo pagrindus. A. Maceina siūlo į tautinį auklėjimą žvelgti kaip į *mokymą lemiantį principą*, nes tautinė individualybė gali būti vystoma tik *visų* mokykloje dėstomų dalykų, visoje lavinimo sistemoje, atsižvelgiant į atskirų mokymo dalykų reikšmingumo tautiniam auklėjimui skirtingumą. Juk vieni dalykai (gimtoji kalba ir literatūra, tautos istorija, muzika, piešimas) daro tiesioginę įtaką tautiniam auklėjimui, kiti dalykai – ne-

6 pav. Tautinio auklėjimo veiksniai A. Maceinos požiūriu

tiesioginę ir kt. Be to, mokyklos vaidmenį šiuo aspektu sąlygoja ir mokyklos programų parengimas (ar jos garantuoja visų pagrindinių tautinio auklėjimo uždavinių sprendimą), mokyklos vidus ir išorė (ar mokyklos aplinkoje įsikūnijusi tautos dvasia, tradicijos, polinkiai), dalykų mokytojai (ar jie patys yra visavertės tautinės individualybės – uolūs, tikri patriotai, stropūs tautos kultūros darbininkai).

Valstybė, įgyvendindama valdymo aktus, taip pat vykdo ir auklėjimo funkciją. Tačiau reali valstybės įtaka, taikliai pažymi A. Maceina, priklauso nuo to, ar valdymas prilygsta žmonių tarnavimui, ar valdančiųjų viešpatavimui. Pagrindiniai valstybės politikos, arba vadovavimo, uždaviniai – žadinti tautos energiją pakreipiant ją tautinio idealo link ir tvarkyti svetimų gaivalų veržimąsi į tautos gyvenimą. A. Maceina suvokia, kad negalima apsiverti kinų siena ir neįsileisti nieko, kas svetima, ar išsiversti be kitų pagalbos. Tačiau jis yra įsitikinęs, kad tauta neturinti atverti savo vartų per plačiai ir leisti viešpatauti svetimų kultūrų atstovams. „Nė viena tauta ilgą laiką nesukuria aukštos tautinės kultūros tik todėl, kad joje yra per didelė svetimųjų pradų persvara ir per mažas susirūpinimas savaisiais“ (ten pat, p. 141).

Bažnyčios įtaka, A. Maceinos nuomone, glūdinti pačioje religijoje – kiekvienoje tautoje religija įgyja tam tikro tautiško atspalvio, kuriame ir slypi bažnyčios reikšmė tautiniam auklėjimui. Apimdama visą žmogų, bažnyčia daro auklėjamąją įtaką ir jam, kaip tautiečiui. Bažnyčia turi įtakos visai žmogaus prigimčiai, taigi ir jo tautinei individualybei. Antra vertus, bažnyčia savo įtaką (pirmiausia liturgiją) priderina prie konkrečios tautos būdo, papročių, polinkių bei pomėgių. Kitaip tariant, „bažnyčia įveda žmogų į religinį jo tautos nusitei-

kimą ir tobulina jo paties tautišką santykiavimą su Dievu“ (ten pat, p. 143). A. Maceina atkreipia dėmesį, kad patriotiniam auklėjimui bažnyčia daro dvejopą įtaką: ne tik liepia mylėti, gerbti savo tautą bei tėvynę ir jai tarnauti, bet ir pašventina tautos bei tėvynės meilę.

A. Maceina pripažįsta *ir atsitiktinių veiksmų – organizacijų* (mokslo, meno, politikos ir kt.) ir aplinkos (kaimo, miesto) įtaką asmens santykiams su savo tauta ir jos priklausomybę nuo dermės su pašauktaisiais veiksniais. Organizacijos ypač naudingos atsilikusioms tautoms, nes gali pažadinti jų tautinį sąmoningumą, suaktyvinti išitraukimą į kultūrinę veiklą ir kt.

Aptardamas skirtingų tautinio auklėjimo uždavinių įgyvendinimo galimybes, A. Maceina pateikia daug vertingų *priemonių*. Skirdamas pirmutinį vaidmenį tautinių savybių, arba tautiškumo ugdymui, itin išsamiai aprašo, kokiomis priemonėmis galima tobulinti etninę tautos tipą, lavinti tautinę mąstyseną ir estetinę suvokimą, žadinti religinį tautiškumą. Nemažai jų tebėra aktualios ir šiandien. Antai besirūpindamas, kaip išlaikyti etninę tautos *tipą*, A. Maceina ieško tinkamų priemonių rasiniam grynumui išsaugoti ir emigracijai tvarkyti; etniniam tipui gerinti – sveikatinimui ir šeimos eugenikai.

Tautiškai mąstysenai lavinti iškelia ypatingą *gimtosios kalbos*, kaip geriausio tautos atspindžio, mokymo prasmės suvokimo svarbą. „Tautinė kalba yra tarsi tautos siela; kol ji gyva, tol gyva ir tauta“ (ten pat, p. 199), nes, jai žlugus, tauta netenka savo individualybės. Todėl A. Maceina ragino kuo anksčiau, geriau ir tobuliau išmokti gimtąją kalbą, teikti daug dėmesio kalbos mokymo praktikai.

Iš *estetinio tautos lavinimo* priemonių skyrė: šalies gamtą, dirbtinę aplinką, piešimo pamokas, tautinę literatūrą, tautines dainas ir

tautinę muziką, tautinius šokius ir žaidimus. *Religinio tautiškumo* auklėjimo priemonių – tikybos pamokas, keliones į šventąsias vietas, šventes, religines giesmes, religinį meną ir kt. Iš priemonių, *padedančių pažinti tautos praeitį ir žadinančių patriotizmą*, skyrė tautos istoriją, tautines tradicijas, šventes, tautinius simbolius (vėliavą ir ženklą), istorinius paminklus, dabarčiai pažinti – kraštotyra, ekskursijas ir keliones ir kt.

Išvados

A. Maceinos pedagoginės idėjos, inspiruojančios norą bei pastangas pažinti ir puoselėti tautinę individualybę, sąmoningai skatinti savo tautinį pašaukimą, įtraukiantį tautą ir į tarp-

tautinį gyvenimą, ir kartu ją saugantį nuo netautinimo, ir šiais laikais daugeliu aspektų yra labai reikšmingos ir pritaikomos. Antra vertus, šių idėjų aktualinimas padėtų kryptingiau plėtoti fundamentinę ugdymo teoriją ir praktiką.

A. Maceinos tautinio auklėjimo idėjos randa tam tikrą atgarsį ir tarp šiuolaikinių pažangių tautinio tapatumo, arba nacionalinio identiteto, apologetų, suvokiančių tautinį tapatumą kaip individo buvimą ir išlikimą su ta pačia etnine grupe, jos laikymą savo tauta, pagrįstą geografiniu, lingvistiniu ir kultūriniu bendrumu. Tai teikia vilties, kad pažangi A. Maceinos tautinio auklėjimo koncepcija bus toliau sėkmingai tęsiama ir plėtojama.

LITERATŪRA

Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Antano Maceinos pedagoginių idėjų aktualumas // Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis VIII. Vilnius: Katalikų akademija, 1994. P. 380–395.

Globalizacija: taikos kultūra, žinių visuomenė, tolerancija. Sudarytoja ir atsakingoji redaktorė J. Morčūnienė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika, kultūra. Vilnius: Margi raštai, 2002.

Jackūnas Ž. Lietuvos švietimo plėtotė Europos edukacinių nuostatų kontekste // Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993.

Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius: Agora, 2003.

Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. Vilnius: Rosma, 1996.

Lukšienė M. Pedagogika ir kultūra // Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993.

Maceina A. Mokykla kaip tautinio auklėjimo veiksnys // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 521–604.

Maceina A. Kultūra: kultūros filosofija // Kultūros prigimtis. Vilnius, 1993.

Maceina A. Tautinis auklėjimas. A. Maceina. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, 1990. P. 7–372.

Paulauskas R. Antano Maceinos pedagogikos metmenys // A. Maceina. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, 1990.

Tautinės tapatybės dramaturgija. Monografijos sudarytojai: R. Grigas, L. Klimka. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.

Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. Vilnius: ALK, 2002.

Sverdiolas A. Kultūros filosofija Lietuvoje. Vilnius: Mintis, 1983.

Šalkauskis S. Rinkiniai raštai. II knyga. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992.

Vanda Aramavičiūtė

Summary

The article makes an attempt to highlight and actualise the key ideas of A. Maceina on national education and their value in our modern society under conditions of globalisation. These ideas, inspiring the wish and attempts to cognise and nurture own national vocation, to involve the nation into the international life and simultaneously focusing on nation's protection from losing own identity, are of utmost importance in many aspects nowadays. On the other hand, national education ideas get a response among apologists, who perceive national identity as existence and survival of an individual within the same ethnic group, which is considered to be their nation on the basis of shared geographic, linguistic and cultural features.

Following the systemic principle which sees national education as an integral phenomenon, the focus is laid on A. Maceina's conception of the key notions in national education: nation and native land. An attempt is made to reveal functions, goals and objectives of A. Maceina's national education, to highlight external and internal factors conditioning efficient national education and to describe national education aids. The author expresses the idea that penetration into the depth of elements of A. Maceina's national education would also ensure a more purposeful development of fundamental education theory and methodology.

Keywords: national education, context of globalisation, functions, goals, internal and external factors.

Įteikta: 2008 06 20

Priimta: 2008 09 30